

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-326-62>

УДК 330

ТУНІЦЬКА Юлія

Державний торговельно-економічний університет

<https://orcid.org/0000-0002-8501-1299>

ТУНІЦЬКИЙ Назарій

Незалежний дослідник

ДАВИДЕНКО Дарина

Державний торговельно-економічний університет

ЗИЗА Максим

Державний торговельно-економічний університет

УЧАСТЬ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНИХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ ЗА УМОВ ВІЙНИ

У статті визначено місце України у сучасних світових міграційних процесах, що відбуваються в умовах сплесків фінансових криз, політичних і військових конфліктів. Окреслено зміни характерних рис імміграції та еміграції населення України часів незалежності, зокрема у довоєнний, воєнний періоди та під час COVID-19. Проаналізовано абсолютні та відносні показники міжнародної міграції населення у 2002–2021 рр. Досліджено особливості кризи вимушеної міграції у зв'язку з широкомасштабним вторгненням РФ, зокрема зміну географічної структури міграційних потоків з України, загострення проблеми відтоку трудових ресурсів. Визначено основних партнерів України серед країн ЄС та ОЕСР у галузі міграції за умов війни, зважаючи на кількість прийнятих вимушених емігрантів, обсяги наданої їм фінансової допомоги, впровадження адаптаційних заходів міграційної політики.

Ключові слова: міжнародна міграція, міграційні потоки, міграційна криза, емігрант, іммігрант, широкомасштабне вторгнення, індекс відтоку мізків, трудовий потенціал.

TUNITSKA Yuliia

State University of Trade and Economics

TUNITSKYI Nazarii

Independent researcher

DAVIDENKO Daryna, ZIZA Maxim

State University of Trade and Economics

PARTICIPATION OF UKRAINE IN INTERNATIONAL MIGRATION PROCESSES UNDER THE CONDITIONS OF WAR

The acceleration of migration processes in the modern globalized world is taking place against the background of population growth, aggravation of climatic and economic crises and geopolitical conflicts, which forces the international community to take decisive steps in the direction of overcoming the consequences of using refugees for the purpose of political pressure on countries, providing assistance to forced migrants.

The beginning of the large-scale invasion radically changed the structure and directions of movement of emigrants from Ukraine, deepened the problem of the outflow of highly qualified personnel, in particular to the EU. Therefore, overcoming the largest migration crisis in the world since the Second World War and the return of labor resources to the country depends on the improvement of the national migration policy, which will take into account international standards in the field of migration, international protection, employment and integration, as well as provide an opportunity to specify the directions of support for Ukrainians according to the border.

The article defines the place of Ukraine in modern global migration processes, which take place in the conditions of financial crises bursts, political and military conflicts. Changes in the characteristic features of immigration and emigration of Ukraine since independence, in particular during the pre-war period and the period of the COVID-19 pandemic, are outlined. Absolute and relative indicators of international population migration in 2002–2021 were analyzed. The peculiarities of the forced migration crisis in connection with the large-scale invasion of the Russian Federation, in particular the change in the geographical structure of migration flows from Ukraine, the aggravation of the problem of the labor resources outflow, have been studied. Ukraine's strategic partners among the EU and OECD countries in the field of wartime migration have been identified, taking into account the number of admitted forced emigrants, the amount of financial assistance provided to them, and the implementation of migration policy adaptation measures.

Key words: international migration, migration flows, migration crisis, emigrant, immigrant, large-scale invasion, brain drain index, labor potential.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Прискорення глобалізаційних процесів у 21 ст., що характеризується не тільки формуванням нових економічних регіонів зі зростаючою економікою, а й поглибленням існуючих кризових явищ, загостренням триваючих геополітичних конфліктів, кліматичних потрясінь активізує прискорення міграційних потоків у світі.

Збройна агресія РФ проти України, що супроводжується знищенням населення, руйнуванням цивільних об'єктів та об'єктів критичної інфраструктури, зумовила потужну еміграційну кризу, що загрожує скороченням чисельності населення на 24–33 %, залежно від тривалості бойових дій [1]. У перші місяці війни кількість населення України зменшилася на 7,8 млн осіб, з яких 4,7 млн отримали тимчасовий захист – найвищі показники за весь період незалежності. До Росії переміщено 3,4 млн українців, 448 тис. з яких – діти. Скоротилася частка молоді та жінок продуктивного віку у загальній чисельності населення.

Сучасна демографічна криза є не тільки екзистенціальним викликом для України, а й загрозою післявоєнному відновленню економіки та благополуччя. Разом зі скороченням кількості населення, у т. ч. працездатного віку, об'єктивним є прогноз збільшення імігрантів з Кавказу, азійських та африканських країн.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню міграційних процесів у світі присвячено чимало наукових праць вітчизняних учених. Зокрема, у центрі уваги Ціватого В. – історичні паралелі міграційного сьогодення [2]. Малиновська О.А. досліджує аспекти міграційної політики у глобальному контексті та відносно українських реалій. Впливу пандемії на міжнародні міграційні процеси в Україні присвячено праці Лібанової Е. та Позняка О. [3-4]. П'ятовською О. Р. [5] визначено передумови та наслідки міграції з України до Південно-Африканської республіки як можливого чинника розвитку торгівлі. Найбільшим є доробок українських дослідників щодо тенденцій трудової міграції з України, у т. ч. до Польщі: Астратович-Лейк Т., Турчина Я. Б., Івасечко О. Я. [6], Кучер М. М., Запорожця Г. В., Роздобудько Е. В. [7], Ушакової Н. Г., Шевченко К. Г. [8], Крука О. В. [9]. Андрейко В. І. дослідив тенденції розвитку міграційних процесів в Європі та Україна за умов глобалізації [10]. Особливості вимушеної міграції внаслідок військової агресії стали предметом дослідження Українського центру економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова [11].

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, ЯКИМ ПРИСВЯЧЕНО ОЗНАЧЕНУ СТАТТЮ

Однак, незважаючи на значний обсяг наукових праць з цієї проблематики, комплексне дослідження чинників та масштабів міграції населення України у довоєнний період, у т.ч. протягом пандемії COVID-19 та після повномасштабного вторгнення РФ потребує подальшого вивчення, що й обумовило мету нашого дослідження.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою цієї статті є аналіз факторів, а також абсолютних і відносних показників міграції українського населення до та після повномасштабного вторгнення РФ.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБҐРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Поглиблення процесів глобалізації у світі та зростання обсягів чисельності населення протягом останніх десятиліть спричинили динамічний розвиток та прискорення темпів міграції між країнами. Зокрема, внаслідок сплесків фінансових криз, політичних і військових конфліктів протягом 1990–2020 рр. кількість мігрантів у світі збільшилась на 127 млн осіб (рис. 1), а частка мігрантів у загальній кількості населенні світу зросла з 2,9 до 3,6 %.

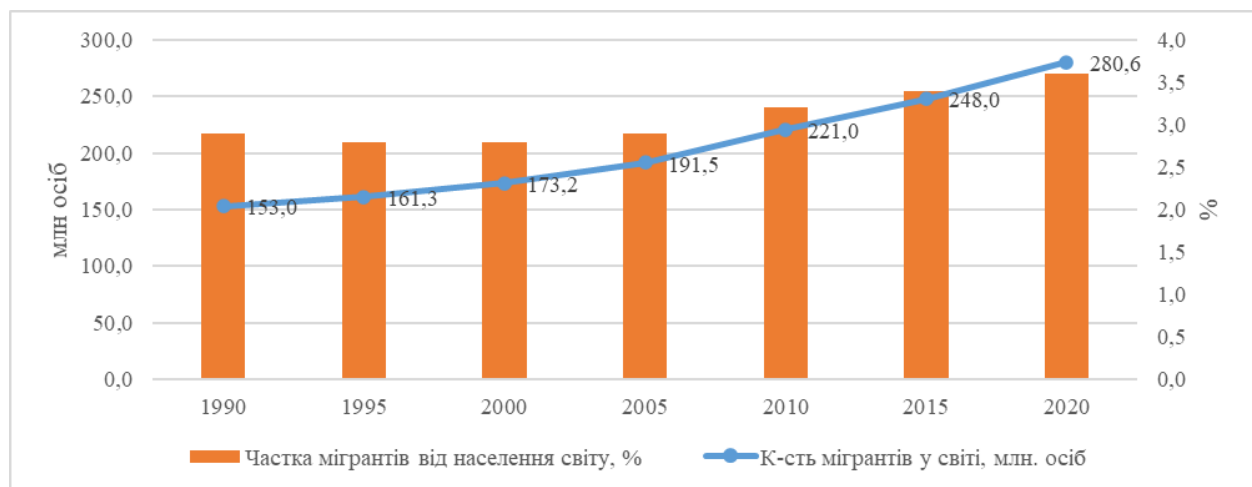

Рис. 1. Аналіз динаміки кількості мігрантів у світі у 1990–2020 рр.

Джерело: складено автором за даними [12].

Сьогодні мігранти є дієвим важелем політичного тиску для держав-агресорів, засобом гібридної війни (табл.1). Так, рф, з метою посилення статусу лідера на міжнародній арені завдяки розхитуванню ситуації в Євросоюзі, вдається до військового вторгнення до невеликих країн-сусідів, прямо чи опосередковано спричиняє міграційні кризи в країнах ЄС, беручи участь у військових діях у Сирії, підбурюючи до міграційного конфлікту Білорусі з Польщею.

Рф порушила суверенітет України через незаконну анексію частини територій Луганської та Донецької областей та Кримського півострова (2014 р.), спробою захопити північні, східні та південні області країни військовим шляхом.

Таблиця 1

Характерні риси міграційних криз у 2015–2023 рр.

Геополітичний регіон (рік)	Предмет політичного тиску	Результат вирішення
Південно-східні кордони ЄС (2015)	Збільшення потоку біженців до ЄС з Близького та Середнього Сходу в результаті військових дій у Сирії	Облаштування таборів для біженців поза країнами ЄС, депортація їх до Туреччини, посилення контролю над внутрішніми кордонами.
Мексика/США (2018)	Міграційна політика Д.Трампа, спрямована проти імігрантів з Мексики та Латинської Америки	Будівництво паркану
Білорусія/Литва, Латвія, Польща (2021)	Цілеспрямована організація владою Білорусі потоку нелегальних мігрантів з Близького Сходу та Азії до Польщі, Литви та Латвії	Зміцнення кордонів Литви та Польщі з Білорусією шляхом зведення парканів
Україна/рф (2014, 2022)	Анексія росією частин Донецької та Луганської областей, АРК Крим, повномасштабне вторгнення в Україну з метою недопущення вступу її до НАТО та посилення зв'язків з країнами ЄС (реалізація рф імперських амбіцій)	Запровадження санкцій проти росії, відкриття кордонів для українських біженців, надання гуманітарної допомоги українським біженцям по всьому світу
Ізраїль/Палестина (2023)	Загострення палестино-ізраїльської війни	Невирішена криза. Заява ЄС про неготовність до навали палестинських біженців

Джерело: складено автором на основі [13–15].

Для України за часів існування СРСР була характерна інтенсифікація переміщення населення в межах союзу та формування стійких міграційних зв'язків. Внаслідок проведення примусових масштабних переселень та міграційної політики, спрямованої на виїзд корінного населення і його заміну національностями інших республік, сформовано пласт мігрантів, що активізувались після розпаду радянського союзу.

Ключовими особливостями міжнародної міграції в Україні часів незалежності у довоєнний період було поступове зниження міграційного обороту, диверсифікація географічної структури переміщень та швидкозмінюваний міграційний баланс.

Якщо на початку становлення молодого держави обсяг міграційного обороту коливався на рівні 700 тис. на рік, то згодом тенденція його зниження посилилася і в 2002 р. кількість мігрантів становила 118 тис. осіб, у 2010 р. – 45,5 тис., і у 2016р. – рекордно низькі 20,8 тис. осіб (рис.2). Міграційне сальдо з максимально додатнього змінилось на критично від'ємне, що стало наслідком відкриття кордонів.

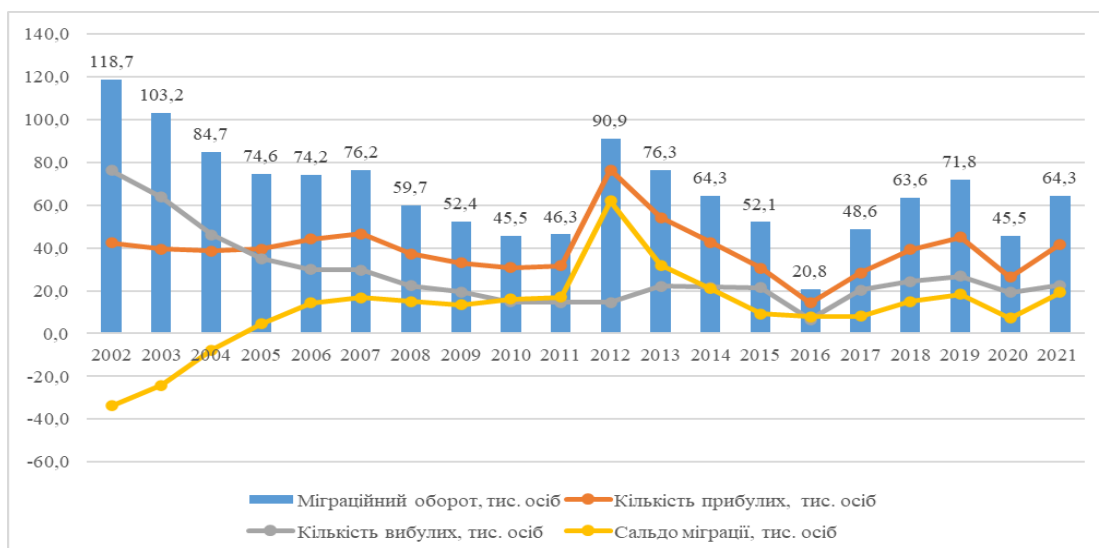

Рис.2. Аналіз динаміки показників міжнародної міграції в Україні у 2002–2021рр.

Джерело: складено автором на основі даних [16].

Період з 1991 по 1993 роки характеризувався стресовою міграцією внаслідок розпаду Союзу (повернення етнічних українців з північного регіону рф, Сибіру, Казахстану), загостренням внутрішньополітичної ситуації та воєнних конфліктів у низці нових незалежних держав.

З 1994 по 2004 рр. трималось значне від'ємне міграційним сальдо, проте еміграція втратила етнічний, політичний, релігійний характер і обумовлювалась передусім економічними проблемами українців, розвиток отримала «човникова торгівля». Найбільші потоки трудових мігрантів спрямовувались до рф, країн Південної та Східної Європи, що виїжджали з метою інколи нелегального працевлаштування за туристичними візами.

У 2005–2008 рр., що стали початком світової фінансово-економічної кризи, у зв'язку з погравленням економічних процесів в Україні міграційні переміщення стабілізувалися на низькому рівні: кількість вибулих осіб помітно скоротилась, зросла кількість іммігрантів, зокрема завдяки поверненню емігрантів, міграційне сальдо набуло додатного значення, зменшились обсяги трудової еміграції, поширилась циркулярна міграція у прикордонних регіонах.

З 2009–2010 рр. до 2016–2017 рр. міжнародні міграційні процеси відбувались у кризових умовах світової фінансово-економічної кризи, військової агресії з боку росії, що поглибило затяжну економічну рецесію в країні. Різке падіння рівня життя українців спричинило активізацію трудової еміграції, на тлі зростання економік інших країн. Набула обертів вимушена міграція, зумовлена воєнними діями рф та окупацією. Збільшилась частка шукачів притулку з України в інших країнах, у т. ч. ЄС.

Збільшення масштабів еміграції набуло нових характеристик та структури: зростання тривалості періоду перебування закордоном, зміна тимчасової міграції на постійну; географічна переорієнтація міграційного потоку з російського напрямку на європейський. Серед емігрантів збільшилась частка міського населення, молоді, висококваліфікованих кадрів, представників малого та середнього бізнесу. Зростання молодіжної міграції обумовлене прагненням здобуття освіти за кордоном з подальшим працевлаштуванням.

Унаслідок застосування карантинних заходів у світі та Україні через пандемію COVID-19 відбулось скорочення потоків трудової міграції, яка стала більш організованою, знизився рівень нелегальної зайнятості закордоном. Так, у 2020 р. кількість прибулих в Україну осіб, зменшилась на 18,65 тис. осіб, вибулих – на 7,67 тис. осіб порівняно з 2019 р. У 2021 р. значення аналогічних показників відновились до показників 2019 р.

Зазначені тенденції відображає і динаміка відносних показників міжнародної міграції (табл.2).

Таблиця 2

Динаміка відносних показників міграційних процесів в Україні у 2020–2021 рр.

Рік	Коеф. прибуття	Коеф. вибуття	Коеф. інтенсивності міграційного обороту	Коеф. інтенсивності міграційного приросту	Коеф. ефективності міграції	Відносне сальдо міграції
2002	0,88	1,57	2,45	-0,70	-284,59	0,56
2010	0,67	0,32	0,99	0,35	354,67	2,10
2011	0,69	0,32	1,01	0,37	369,47	2,17
2012	1,67	0,32	1,99	1,36	680,52	5,26
2013	1,19	0,49	1,67	0,70	418,33	2,44
2014	0,94	0,48	1,42	0,46	328,15	1,98
2015	0,71	0,50	1,21	0,22	177,65	1,43
2016	0,33	0,15	0,49	0,18	377,65	2,21
2017	0,67	0,48	1,14	0,19	167,22	1,40
2018	0,93	0,57	1,50	0,36	236,87	1,62
2019	1,07	0,64	1,70	0,43	253,79	1,68
2020	0,63	0,46	1,09	0,17	159,18	1,38
2021	1,00	0,54	1,55	0,46	297,57	1,85

Джерело: складено автором на основі даних [16].

До широкомасштабного вторгнення в Україну проживало 17,4 млн осіб працездатного населення (у т. ч. 8,3 млн – жінки, 9,1 млн – чоловіки) (табл.3). У 2021 р. частка емігрантів у загальній кількості працездатного населення становила 0,05%, що в 3 рази менше, ніж у 2002 р., частка іммігрантів у загальній кількості працездатного населення – 0,24% що в 1,3 рази більше, ніж у 2002 р. Отже, для національного ринку праці характерною була тенденція до збільшення пропозиції робочої сили завдяки іммігрантам на фоні зниження частки трудових ресурсів, які виїхали з України.

З початком війни ситуація на ринку трудових ресурсів радикально змінилась. На початок 2023р. зафіксовано втрату Україною 5,5 млн осіб працездатного віку (30% всієї робочої сили): 1 млн осіб – мобілізовано, за кордоном перебували 3,2 млн осіб, на тимчасово окупованих територіях опинилось 1,3 млн осіб працездатного віку (рис.3).

Таблиця 3

Показники структури міжнародних міграційних процесів в Україні у 2002–2021 рр

Показники	2002	2005	2010	2015	2020	2021
Кількість емігрантів, осіб	76,3	34,9	14,7	21,4	19,1	22,6
Кількість іммігрантів, осіб	42,5	39,6	30,8	30,7	26,4	41,7
Чисельність населення, млн осіб	48,5	47,3	45,9	42,9	41,9	41,6
Чисельність працездатного населення, млн осіб	22,2	21,8	20,2	17,4	16,9	17,4
Міграційне сальдо, осіб	-33,8	4,6	16,1	9,2	7,2	19,1
Частка емігрантів у загальній кількості населення, %	0,16	0,07	0,03	0,05	0,05	0,05
Частка емігрантів у загальній кількості працездатного населення, %	0,34	0,16	0,07	0,12	0,11	0,13
Частка іммігрантів у загальній кількості населення, %	0,09	0,08	0,07	0,07	0,06	0,10
Частка іммігрантів у загальній кількості працездатного населення, %	0,19	0,18	0,15	0,18	0,16	0,24

Джерело: складено автором на основі даних [16].

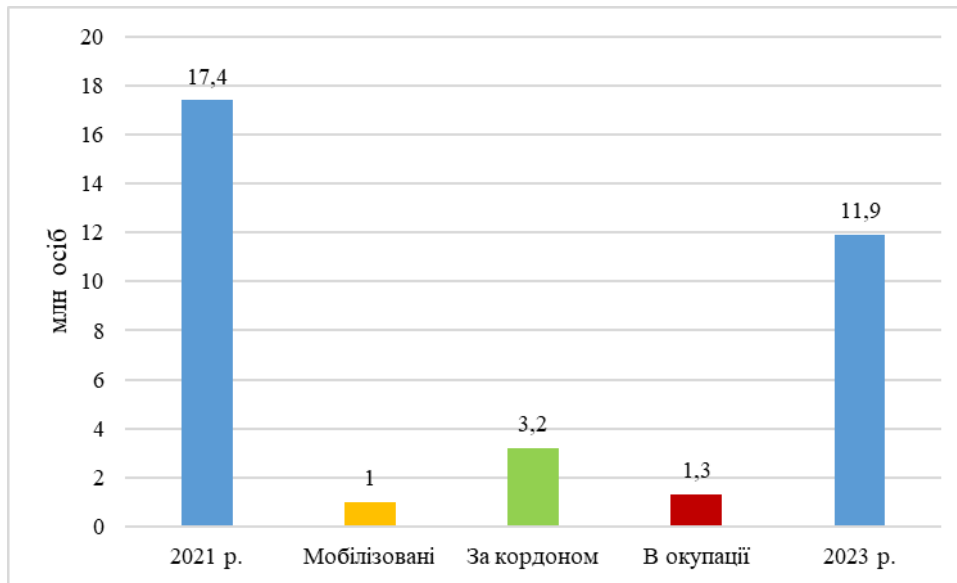

Рис. 3. Втрата трудового потенціалу Україною внаслідок війни

Джерело: складено за даними [16, 17].

Інтелектуальна еміграція найбільш несприятливо впливає на економіку країни, що воює. За рік війни Україна за Індексом відтоку мізків знизилась з 81 місця у 2022 р. до 4, опинившись серед таких країн, як Палестина, Ямайка і Самоа, що свідчить про стрімке зниження рівня забезпеченості інтелектуальними ресурсами (табл.4).

Таблиця 4

Динаміка Індексу відтоку мізків країн світу у 2022–2023 рр.*

Країна	2022р.		2023р.	
	Рейтинг	Оцінка	Рейтинг	Оцінка
Австралія	177	0,4	177	0,4
Швеція	176	0,6	176	0,6
Канада	174	0,8	174	0,7
Данія	172	1,0	171	1
Сінгапур	167	1,6	169	1,3
Австрія	164	1,7	162	1,7
США	163	1,8	164	1,7
Велика Британія	157	2,4	157	2,4
Південна Корея	143	3,4	141	3,4
Китай	137	3,5	144	3,2
Польща	115	4,6	117	4,6
Болівія	78	5,9	87	5,6
Пакистан	79	5,9	80	5,8
Перу	80	5,9	81	5,8
Україна	81	5,9	4	8,9
Палестина	3	8,9	3	8,9
Ямайка	2	9,5	2	9,5
Самоа	1	10	1	10

* Шкала оцінки: 0-10, чим нижче значення, тим менший рівень відтоку мізків. Усього у рейтингу 177 країн.

Джерело: складено на основі [18].

У 2010 – 2021 рр. частка вибулих осіб з України до країн Азії зросла у 4 рази (з 14 до 40%), Африки – у 13 разів (0,2 до 14%), тоді як до європейських держав знизилась удвічі (з 77 до 38%) (табл.5). При цьому

більшість українських емігрантів зосереджувалися у рф (29,4%), Білорусії (7,11%), Литві (8,2%), Польщі (6,5%), Австрії (3%)

Таблиця 5

Аналіз динаміки географічної структури міграційних потоків в Україні у 2010–2021 рр.

Країна	К-сть прибулих				К-ть вибулих				Міграційне сальдо, осіб	
	осіб		частка, %		осіб		частка, %		2010	2021
	2010	2021	2010	2021	2010	2021	2010	2021		
Усього	30810	41724	100	100	14677,0	22587,0	100,0	100,0	16133,0	19137,0
Країни Європи	20845	11490	67,7	27,5	11314,0	8523,0	77,1	37,7	9531,0	2967,0
з них	0	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Австрія	40	52	0,2	0,5	139,0	260,0	1,2	3,1	-99,0	-208,0
Білорусь	1098	2331	5,3	20,3	772,0	601,0	6,8	7,1	326,0	1730,0
Естонія	56	42	0,3	0,4	21,0	63,0	0,2	0,7	35,0	-21,0
Іспанія	155	211	0,7	1,8	392,0	116,0	3,5	1,4	-237,0	95,0
Італія	159	517	0,8	4,5	193,0	122,0	1,7	1,4	-34,0	395,0
Латвія	161	111	0,8	1,0	29,0	91,0	0,3	1,1	132,0	20,0
Литва	120	174	0,6	1,5	40,0	697,0	0,4	8,2	80,0	-523,0
Республіка Молдова	3728	867	17,9	7,5	411,0	264,0	3,6	3,1	3317,0	603,0
Німеччина	453	458	2,2	4,0	1879,0	1639,0	16,6	19,2	-1426,0	-1181,0
Польща	228	877	1,1	7,6	178,0	558,0	1,6	6,5	50,0	319,0
рф	13920	3999	66,8	34,8	5934,0	2508,0	52,4	29,4	7986,0	1491,0
Угорщина	55	122	0,3	1,1	146,0	228,0	1,3	2,7	-91,0	-106,0
Чехія	78	324	0,4	2,8	699,0	368,0	6,2	4,3	-621,0	-44,0
Країни Америки	881	1661	2,9	4,0	1136,0	1741,0	7,7	7,7	-255,0	-80,0
Країни Азії	8776	20773	28,5	49,8	2178,0	9212,0	14,8	40,8	6598,0	11561,0
Країни Африки	282	7746	0,9	18,6	25,0	3084,0	0,2	13,7	257,0	4662,0
Країни Австралії та Океанії	26	54	0,1	0,1	24,0	27,0	0,2	0,1	2,0	27,0

Джерело: складено автором на основі даних Держстату України.

Внаслідок війни відбулась зміна географічної структура міграції з України. На кінець 2023 р., за даними ООН, загальна кількість українців, що перебувають за кордоном, становила майже 5,8 млн осіб (табл.6). На території рф перебуває 20% біженців, у т.ч. примусово переміщених. У європейських країнах проживає 75% українських біженців: Німеччині (19,1%), Польщі (16%), Чехії (6,4%), Іспанії (3,2%), Великій Британії (4,2%), Італії (2,9%).

Таблиця 6

Біженці з України у країні-перебування на 1 січня 2024 р.

Країна	Біженці з України, які в'їхали до країни-перебування після 24.02.2022		Біженці з України, які подали заявки на надання притулку, тимчасового захисту чи інших подібних національних схем захисту у державі перебування після 24.02.2022, осіб*	
	кількість, осіб	частка, %	кількість, осіб	частка, %
Австрія	81870	1,4	107720	2,0
Бельгія	73095	1,2	77170	1,4
Греція	26945	0,5	27430	0,5
Естонія	50450	0,9	56950	1,1
Іспанія	185860	3,2	195165	3,6
Люксембург	4220	0,1	6350	0,1
Німеччина	1125850	19,1	1028840	19,1
Словаччина	113925	1,9	134385	2,5
Словенія	10635	0,2	10430	0,2
Чехія	375590	6,4	581410	10,8
Швеція	41825	0,7	63905	1,2
Велика Британія	250360	4,2	1260	0,0
Ісландія	3250	0,1	3385	0,1
Північна Македонія	18570	0,3	405	0,0
Сербія	4130	0,1	2305	0,0
Туреччина	41390	0,7	4475	0,1
Польща	956635	16,2	1640510	30,5
Румунія	83765	1,4	154350	2,9
Португалія	55440	0,9	65075	1,2
Норвегія	65185	1,1	72340	1,3
Нідерланди	163470	2,8	163470	3,0
Монтенегро	64070	1,1	10185	0,2
Молдова	112810	1,9	28215	0,5
Мальта	2070	0,0	2305	0,0

Ліхтенштейн	575	0,0	810	0,0
Литва	52305	0,9	83050	1,5
Латвія	46610	0,8	52120	1,0
Італія	169040	2,9	188635	3,5
Ірландія	102560	1,7	102560	1,9
Грузія	27400	0,5	650	0,0
Франція	69495	1,2	98455	1,8
Фінляндія	61520	1,0	65620	1,2
Данія	36635	0,6	48680	0,9
Кіпр	18230	0,3	20565	0,4
Хорватія	24150	0,4	25180	0,5
Боснія і Герцеговина	210	0,0	210	0,0
Азербайджан	4555	0,1	110	0,0
Арменія	605	0,0	605	0,0
Албанія	7495	0,1	35	0,0
Угорщина	63775	1,1	40605	0,8
Болгарія	53710	0,9	175140	3,3
Білорусь	37040	0,6	3210	0,1
рф	1212585	20,6	34265	0,6
Разом	5899905	100	5378540	100

* Цифри можуть включати численні реєстрації однієї особи в одній чи кількох європейських країнах; або реєстрації біженців, які переїхали далі, у т. ч. за межі Європи.

Джерело: складено за даними [19, 20].

За даними Державної прикордонної служби (ДПС) України з 24 лютого 2022 р. по 2023 р. найактивніше українці перетинали кордон з Польщею та Румунією – 20 та 4,5млн перетинів відповідно. За інформацією ООН, набагато більше – 32 та 7 млн перетинів (табл. 7).

ДПС зафіксовано невелику кількість перетинів кордону з росією та Білорусією та позитивне сальдо перетинів, тоді як ООН зафіксовано 2,9 млн перетинів кордону з рф та 16,7 тис – з білорусією.

Таблиця 7

Кількість перетинів кордону України у зв'язку з широкомасштабним вторгненням з 24.02.2022 по 1.01.2024 р., осіб

Пункт перетину кордону України	За даними ДПС (01.05.2023)				За даними ООН (1.01.2024)			
	К-ть перетинів			сальдо	К-ть перетинів			сальдо
	усього	на в'їзд в Україну	на виїзд з України		усього	на в'їзд в Україну	на виїзд з України	
Угорщина	4 405 629	2 142 325	2 263 304	-120 979	-	-	4133720	-
Словаччина	2 283 454	1 044 561	1 238 893	-194 332	3 811 230	1 828 415	1 982 815	-154 400
Румунія	4 469 787	2 105 445	2 364 342	-258 897	7 180 230	3311070	3869160	-558 090
Польща	19 936 060	9 042 429	10 893 631	-1 851 202	32 035 165	14741500	17293665	-2 552 165
Молдова	3 259 835	1 494 669	1 765 166	-270 497	1 704 860	707770	997090	-289 320
росія	5 868	5 569	299	5 270	-	-	2869100	-
білорусь	4 038	3 972	66	3 906	-	-	16705	-

Джерело: складено автором на основі [19, 21]

У 2022 р. серед 20 національностей, українці мали один з найвищих коефіцієнтів визнання країнами ЄС (86%), що показує кількість позитивних результатів у відсотках від загальної кількості рішень по заявах на міжнародний (додатковий) захист [22].

Середня щільність розміщення емігрантів з України в країнах ОЕСР становить 8,7 % на тис. осіб на тисячу мешканців, зокрема найвищим цей показник є у Чехії (30,9 %), Естонії (27,8 %), Польщі (25,9 %), Литві (24,2 %) та Болгарії (22,5 %) (рис.4).

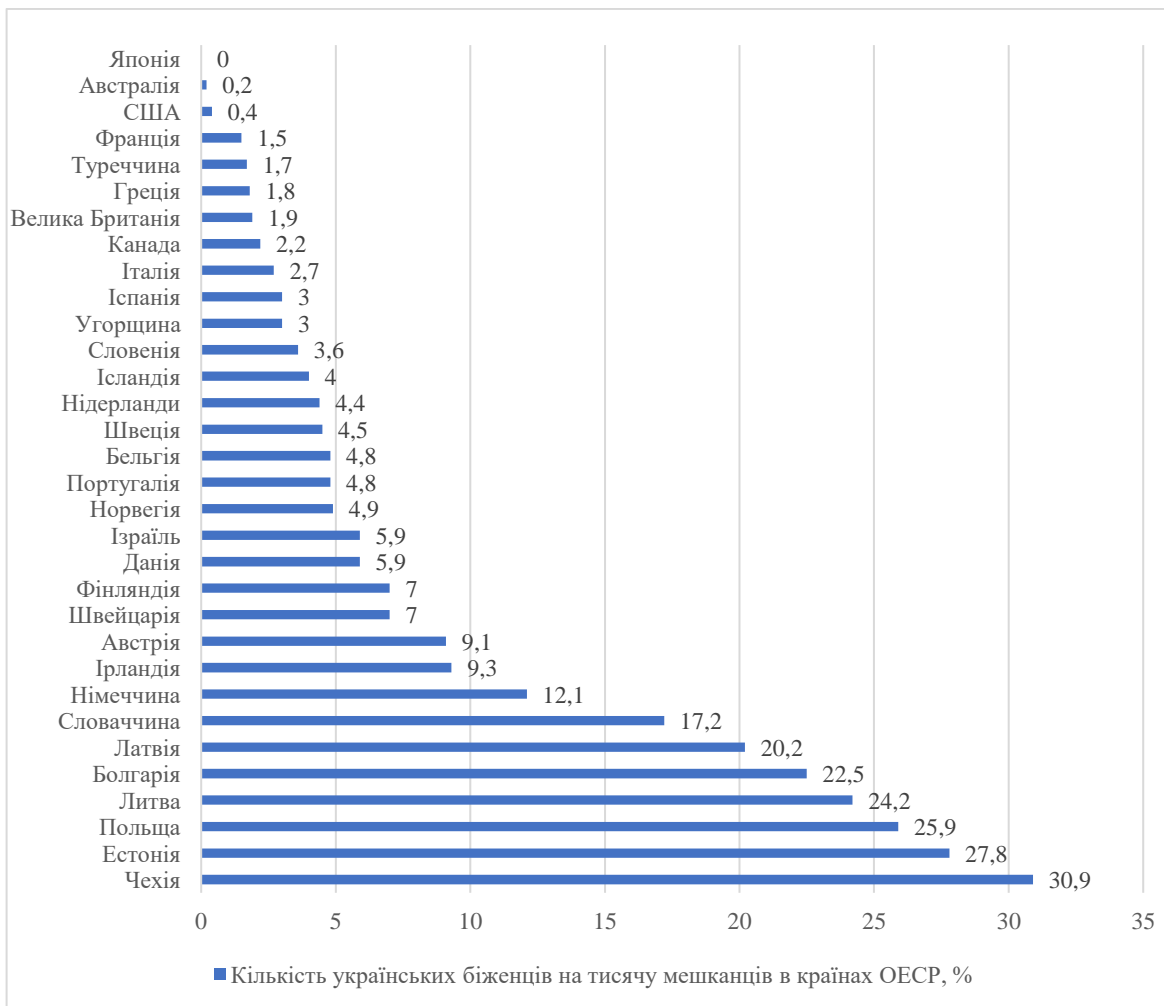

Рис.4. Частка українських біженців на тисячу мешканців в країнах ОЕСР у 2023 р, %

Джерело: складено автором на основі [23].

У 2022 р. країни ЄС та ОЕСР вжили заходів щодо легалізації та вільного працевлаштування українських біженців [24]: надали право на проживання, освіту, медичне забезпечення та приєднання до національних ринків праці, що зменшило навантаження на фінансову систему європейських країн та прискорило адаптацію у приймаючій країні. Приймаючі країни таким чином змогли усунути дефіцит трудових ресурсів, зумовлений старінням населення [11].

Найбільші розміри загальних видатків на утримання вимушених українських мігрантів характерні для Польщі (12,07 млрд євро), Чехії (3 млрд євро), Іспанії (2,9 млрд євро), Франції (2,24 млрд євро), та Румунії (2 млрд євро).

Найбільший розмір фінансової підтримки на одного українського емігранта – у Німеччині (449 євро/осіб євро/осіб), Ірландії (412 євро/осіб), Фінляндії (323 євро/осіб), Данії (323 євро/осіб), Нідерландах (260 євро/осіб) та Люксембургу (256 євро/осіб) (рис.5).

Відтак, сьогодні Польща, Німеччина та Чехія є основними партнерами України в галузі міграції.

Уряди країн ЄС та бізнесові кола зацікавлені в інтеграції українців до їх суспільства, яка відчутно позитивно вплинула на розвиток місцевих економік. Наприклад, лише за перший рік війни усі українські біженці працездатного віку, які бажали працювати, знайшли роботу в Польщі і сплатили податків на 2 млрд євро від початку війни, що втричі більше, ніж країна витратила на допомогу переселенцям [26].

Основними детермінантами міграційної мотивації українців найближчим часом залишатимуться: тривалість війни, масштаби руйнувань, подальша політична нестабільність (наявність вільних та окупованих областей), розмір валового регіонального продукту вільних/звільнених регіонів, перспективи економічного розвитку країни, відновлення та їх швидкість, сімейний стан та місцезнаходження інших членів сім'ї, етнічна приналежність, тривалість проживання закордоном та правовий статус мігрантів, інтеграція до соціального середовища приймаючої країни (у т.ч. ринку праці, системи освіти), володіння мовою, сприйняття міграції, життя в ЄС та Україні до/після війни.

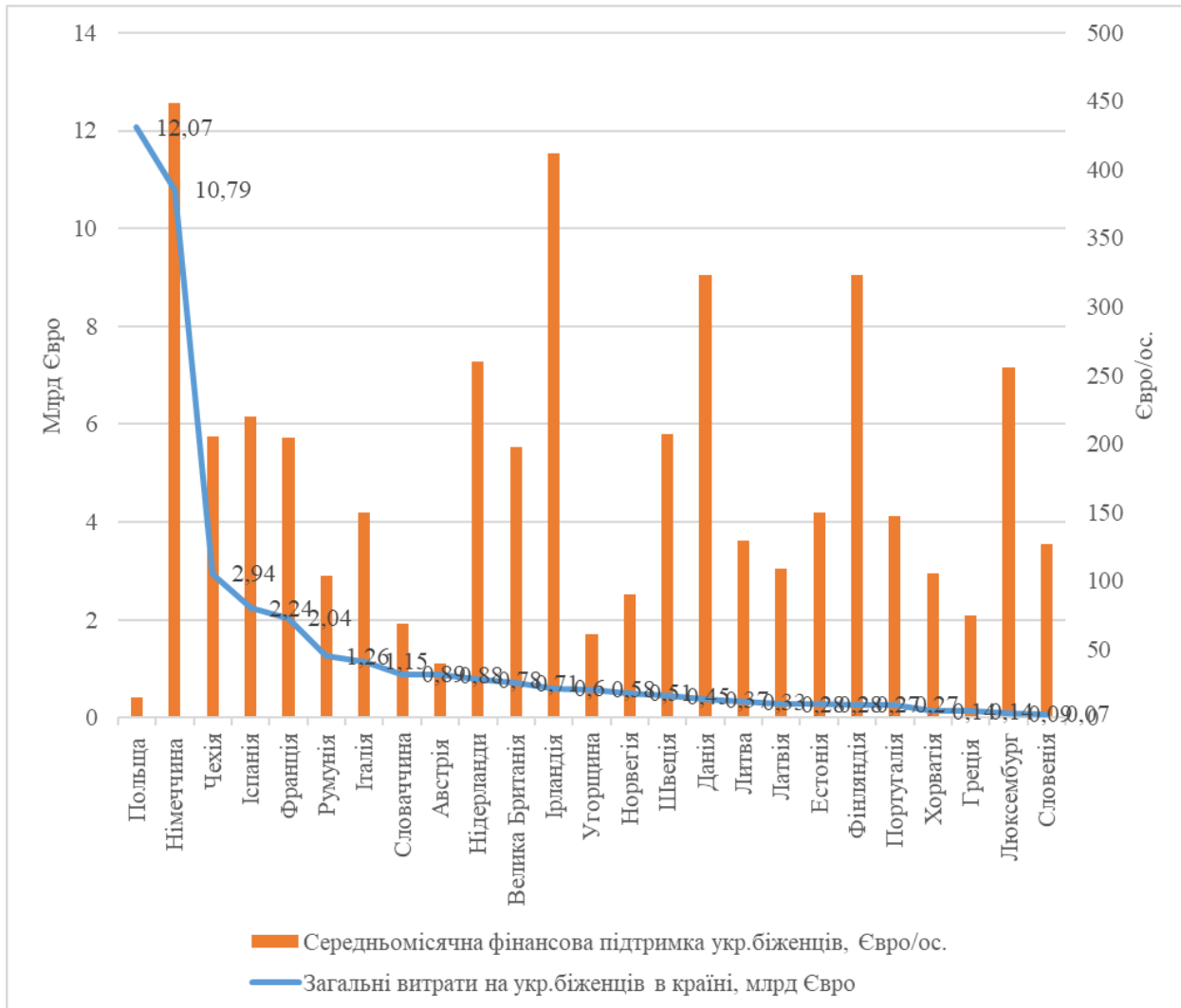

Рис.5. Витрати урядів країн ЄС на підтримку біженців з України у 2022–2023 рр.

Джерело: складено на основі [11, 25].

Потенційними загрозами та проблемами у соціокультурному вимірі є: відсутність ліберального ставлення, а подекди і неприйняття представників інших національностей, незрозумілих пересічним українцям; відсутній належний досвід адаптації великої кількості трудових іммігрантів; неоднозначний досвід залучення іноземних топменеджерів у сферу управління; значна кількість українських трудових емігрантів [1].

ВИСНОВКИ З ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМКУ

Прискорення міграційних процесів у сучасному глобалізованому світі відбувається на тлі збільшення чисельності населення, загострення кліматичних, економічних криз та геополітичних конфліктів, що змушує міжнародну спільноту до рішучих кроків у напрямку подолання наслідків використання біженців з метою політичного тиску на країни, надання допомоги вимушеним мігрантам.

Початок широкомасштабного вторгнення радикально змінив структуру й напрямки руху емігрантів з України, поглибив проблему відтоку висококваліфікованих кадрів, зокрема до країн ЄС. Відтак, подолання наймасштабнішої в світі з часів Другої світової війни міграційної кризи та повернення трудових ресурсів до країни залежить від удосконалення національної міграційної політики, що враховуватиме міжнародні стандарти у сфері міграції, міжнародного захисту, працевлаштування та інтеграції, а також надасть можливість конкретизувати напрями підтримки українців за кордоном.

Негачної реалізації вимагає низка заходів щодо повернення вимушених мігрантів, серед яких значна частка працездатного населення – вкрай цінного ресурсу для подальшого відновлення економіки держави: впровадження системи перенавчання фахівців; усунення прогалин у системі освіти України, що виникли внаслідок пандемії та війни; підготовка кадрів для нових інформаційних і технологічних середовищ, зменшення або зняття вікових обмежень одночасно з розвитком системи освіти дорослих.

Під час інтеграції трудових імігрантів до українського суспільства та їх адаптації в удосконаленій державній міграційній політиці слід враховувати можливі нівелюючі економічну доцільність потенційно конфліктні соціокультурні та соціально-психологічні наслідки припливу до визволених/зруйнованих у ході війни областей робочої сили з інших країн світу, передусім Азії, зважаючи на географічну структуру сучасних потоків міграції.

Література

1. Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні : аналіт. доп. / [В. Потапенко, А. Головка, О. Валецький та ін.] ; за ред. В. Потапенка. – Київ : НІСД, 2023. – 33 с. URL: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.01>
2. Циватий В. Типологія третьої хвилі української еміграції та історичні паралелі міграційного сьогодення. URL: <https://doi.org/10.15407/nte2020.01.066>
3. Лібанова Е., Позняк О., Цимбал О. Масштаби та наслідки вимушеної міграції населення України внаслідок збройної агресії російської федерації. Демографія та соціальна економіка. – 2022. – № 48(2). – С. 37–57. URL: <https://doi.org/10.15407/dse2022.02.037>
4. Лібанова, Е., Позняк, О. Зовнішня трудова міграція з України: вплив COVID-19. Демографія та соціальна економіка. – 2021. – № 42(4). – С. 25–40.
5. Міграція з України до Південно-Африканської республіки як можливий чинник розвитку торгівлі [Електронний ресурс] / О. Р. П'ятковська // *Інтелект XXI*. – 2021. – № 1. – С. 10–14. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/int XXI 2021 1 4>
6. Проекція концепцій міжнародної міграції щодо пояснення характеру й мотивів трудової міграції українців до Польщі [Електронний ресурс] / Т. Астратович-Лейк, Я. Б. Турчин, О. Я. Івасечко // *Регіональні студії*. – 2021. – № 24. – С. 94–102. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/regst 2021 24 15>
7. Статистичний аналіз трудової міжнародної міграції в Україні [Електронний ресурс] / М. М. Кучер, Г. В. Запорожець, Е. В. Роздобудько // *Бізнес-навігатор*. – 2020. – Вип. 2. – С. 130–134. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/bnav 2020 2 26>
8. Україна в процесах міжнародної трудової міграції [Електронний ресурс] / Н. Г. Ушакова, К. Г. Шевченко // *Бізнес Інформ*. – 2022. – № 12. – С. 189–196. - URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf 2022 12 25>
9. Міжнародна трудова міграція та її виклики для України [Електронний ресурс] / О. В. Крук // *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. – 2020. – № 1. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu 2020 1 18>
10. Андрейко В. І. Розвиток міграційних процесів в Європі та Україна. Науковий вісник Ужгородського університету – 2019. Серія: Історія 2 (41). – С. 134–142. URL: <http://visnyk-ist.uzhnu.edu.ua/article/view/185419>.
11. Міграційні прояви та впливи – уроки для України. Аналітична доповідь. Центр Разумкова. Київ, 2023 р.
12. McAuliffe M., Triandafyllidou A. World Migration Report (2022). International Organization for Migration (IOM), Geneva. 2021. URL: <file:///C:/Users/%D0%9D%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8F/Downloads/WMR-2022.pdf>.
13. Найважчі міграційні кризи у світі за останні роки. URL: <https://www.slovoudilo.ua/2021/11/11/infografika/svit/najvazhchi-mihracijni-kryzy-sviti-ostanni-roky> (дата звернення: 19.02.2023).
14. Чеслава Намонюк. Міграційні кризи як складова конфлікту між цивілізованим світом та Росією // *ГРАНІ*. Т. 24 № 12 2021. URL: <https://doi.org/10.15421/1721123>
15. КРИЗА В УКРАЇНІ 2022–2023 РОКІВ: РІК РЕАГУВАННЯ. Звіт Міжнародної організації з міграції (МОМ). URL: <https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/2023-03/IOM%20Ukraine%20Regional%20Response%201%20Year%20Special%20Report%20Ukr.pdf>
16. Державний комітет статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
17. Як Україні компенсувати втрату 30% трудового потенціалу <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/05/10/699925/>
18. Human flight and brain drain – Country ranking. URL: https://www.theglobaleconomy.com/rankings/human_flight_brain_drain_index/
19. Портал оперативних даних Агентства ООН у справах біженців. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
20. Annual Report on Migration and Asylum 2022. – European Migration Network, July 2023. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2023-07/00_eu_arm2022_report.pdf
21. Кількість українців та їх міграція за кордон через війну. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3732355-kilkist-ukrainciv-ta-ih-migracia-za-kordon-cerez-vijnu.html>
22. Євростат. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/migr_asydcfsta/default/table?lang=en

23. Temporary protection for persons fleeing Ukraine – monthly statistics. – Eurostat. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/4187653/18051216/non-eu-citizens-who-fled-ukraine-and-were-under-temporary-protection-at-the-end-of-January.jpg/928f7739-e1c6-925d-97c8-1c669636310c?t=1709885631584>
24. Директива Ради 2001/55/ЄС «Про мінімальні стандарти для надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та про заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб й відповідальності за наслідки такого прийому» 21 від 20 липня 2001 р. <https://ips.ligazakon.net/document/MU01293>
25. Estimated total Ukrainian refugee costs in selected countries worldwide from March 2022 to February 2023. – Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/1312602/ukrainian-refugee-cost-by-country/>
26. Давигора О. Майже половина українських біженців планують залишитися в Польщі надовше – дослідження. УНІАН. 18.03.23. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/mai-zhe-polovina-ukrajinskih-bizhenciv-planuyut-zalishitisa-v-polshchi-nadovshe-doslidzhennya-12183339.html>

References

1. Vplyv mihratsii na sotsialno-ekonomichnu sytuatsiu v Ukraini : analit. dop. / [V. Potapenko, A. Holovka, O. Valevskyi ta in.] ; za red. V. Potapenka. – Kyiv : NISD, 2023. – 33 c. URL: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.01>
2. Tsviatyi V. Typolohiia tretoi khyvli ukrainskoi emihratsii ta istorychni paraleli mihratsiinoho sohoddennia. URL: <https://doi.org/10.15407/nte2020.01.066>
3. Libanova E., Pozniak O., Tsymbal O. Masshtaby ta naslidky vymushenoj mihratsii naseleння Ukrainy vnaslidok zbroinoi ahresii rosiiskoi federatsii. Demohrafiia ta sotsialna ekonomika. – 2022. – № 48(2). – S. 37–57. URL: <https://doi.org/10.15407/dse2022.02.037>
4. Libanova, E., Pozniak, O. Zovnishnia trudova mihratsiia z Ukrainy: vplyv COVID-19. Demohrafiia ta sotsialna ekonomika. – 2021. – № 42(4). – S. 25–40.
5. Mihratsiia z Ukrainy do Pivdenno-Afrykanskoj respubliky yak mozhyvyi chynnnyk rozvytku torhivli [Elektronnyi resurs] / O. R. Piatkovska // Intelekt XXI. – 2021. – № 1. – S. 10–14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/int_XXI_2021_1_4
6. Proieksiia kontseptsii mizhnarodnoji mihratsii shchodo poiasnennia kharakteru y motyviv trudovoi mihratsii ukrainsiv do Polshchi [Elektronnyi resurs] / T. Astramovych-Leik, Ya. B. Turchyn, O. Ya. Ivasechko // Rehionalni studii. – 2021. – № 24. – S. 94–102. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regst_2021_24_15
7. Statystychnyi analiz trudovoi mizhnarodnoji mihratsii v Ukraini [Elektronnyi resurs] / M. M. Kucher, H. V. Zaporozhets, E. V. Rozdobudko // Biznes-navihator. – 2020. – Vyp. 2. – S. 130–134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bnav_2020_2_26
8. Ukraina v protsesakh mizhnarodnoji trudovoi mihratsii [Elektronnyi resurs] / N. H. Ushakova, K. H. Shevchenko // Biznes Inform. – 2022. – № 12. – S. 189–196. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2022_12_25
9. Mizhnarodna trudova mihratsiia ta yii vyklyky dlia Ukrainy [Elektronnyi resurs] / O. V. Kruk // Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia i mistsevoho samovriaduvannia. – 2020. – № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2020_1_18
10. Andreiko V. I. Rozvytok mihratsiinykh protsesiv v Yevropi ta Ukraina. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu – 2019. Seriia: Istoriiia 2 (41). – S. 134–142. URL: <http://visnyk-ist.uzhnu.edu.ua/article/view/185419>.
11. Mihratsiini proiavy ta vplyvy – uroky dlia Ukrainy. Analitichna dopovid. Tsentr Razumkova. Kyiv, 2023 r.
12. McAuliffe M., Triandafyllidou A. World Migration Report (2022). International Organization for Migration (IOM), Geneva, 2021. URL: <file:///C:/Users/%D0%9D%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8F/Downloads/WMR-2022.pdf>.
13. Naivazhchi mihratsiini kryzy u sviti za ostanni roky. URL <https://www.slovoidilo.ua/2021/11/11/infografika/svit/najvazhchi-mihracijni-kryzy-sviti-ostanni-roky> (data zvernennia: 19.02.2023).
14. Cheslava Namoniuk. Mihratsiini kryzy yak skladova konfliktu mizh tsyvilizovanyim svitom ta Rosiieiu // HRANI. T. 24 № 12 2021. URL: <https://doi.org/10.15421/1721123>
15. KRYZA V UKRAINI 2022–2023 ROKIV: RIK REAHUVANNIA. Zvit Mizhnarodnoji orhanizatsii z mihratsii (MOM). URL: <https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/2023-03/IOM%20Ukraine%20Regional%20Response%201%20Year%20Special%20Report%20Ukr.pdf>
16. Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
17. Iak Ukraini kompensuvaty vtratu 30% trudovoho potentsialu <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/05/10/699925/>
18. Human flight and brain drain – Country ranking. URL: https://www.theglobaleconomy.com/rankings/human_flight_brain_drain_index/
19. Portal operatyvnykh danykh Ahentstva OON u spravakh bizhentsiv. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
20. Annual Report on Migration and Asylum 2022. – European Migration Network, July 2023. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2023-07/00_eu_arm2022_report.pdf
21. Kilkist ukrainsiv ta yikh mihratsiia za kordon cherez viinu. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3732355-kilkist-ukrainciv-ta-ih-migracia-za-kordon-cerez-vijnu.html>
22. Ievrostat. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/migr_asydcfsta/default/table?lang=en
23. Temporary protection for persons fleeing Ukraine – monthly statistics. – Eurostat. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/4187653/18051216/non-eu-citizens-who-fled-ukraine-and-were-under-temporary-protection-at-the-end-of-January.jpg/928f7739-e1c6-925d-97c8-1c669636310c?t=1709885631584>
24. Dyrektyva Rady 2001/55/ЄС «Pro minimalni standarty dlia nadання tymchasovoho zakhystu u razii masovoho naplyvu peremishchenykh osib ta pro zakhody, shcho spriyaiu zbalansovanosti zusyil mizh derzhavamy-chlenamy shchodo pryjому takykh osib y vidpovidalnosti za naslidky takoho pryjому» 21 vid 20 lypnia 2001 r. <https://ips.ligazakon.net/document/MU01293>
25. Estimated total Ukrainian refugee costs in selected countries worldwide from March 2022 to February 2023. – Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/1312602/ukrainian-refugee-cost-by-country/>
26. Davyhora O. Maizhe polovyna ukrainskykh bizhentsiv planuiut zalyshtytisia v Polshchi nadovshe – doslidzhennia. UNIAN. 18.03.23. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/mai-zhe-polovina-ukrajinskih-bizhenciv-planuyut-zalishitisa-v-polshchi-nadovshe-doslidzhennya-12183339.html>